

SARAH
WINMAN

STIL
LEVEN

‘Een medicijn tegen reislust en een remedie
tegen eenzaamheid.’ – *The Washington Post*

Van de auteur van *Toen God een konijn was* komt het betoverende verhaal van een onwaarschijnlijke vriendschap tussen een Britse soldaat en een vermeende spionne in de nadagen van de Tweede Wereldoorlog in Toscane.

‘Een lofzang op de liefde [...] vol mooie passages over kunst, relaties tussen mensen en de schoonheid van Toscane.’ – *Publishers Weekly*

‘Bruisend van levenslust [...] deze roman heeft verve, charme en een enorm hart.’ – *The Sunday Times*

‘Een hartverwarmende roman over vriendschap, liefde, kunst en verbondenheid.’ – *Booklist*

‘Vanaf de allereerste bladzijde belichaamt *Stilleven* de ruimhartigheid van de menselijke geest. Deze omvangrijke, ambitieuze, warme omhelzing van een boek is een ongegeneerde viering van de liefde in al haar verschijningsvormen. Liefde voor kunst, liefde voor onbekenden, liefde voor een glas goede Italiaanse wijn en een kom pasta die precies genoeg gezouten is om naar de zee te smaken. Liefde voor verhalen. Liefde voor de liefde.’ – Rachel Joyce, schrijfster van *De onwaarschijnlijke reis van Harold Fry*

‘Een medicijn tegen reislust en een remedie tegen eenzaamheid. *Stilleven* is die zeldzame, liefdevolle roman die je vervult van dankbaarheid dat je je mocht laten meevoeren. Het verhaal ontvouwt zich met niet meer haast dan een zaterdagavond onder oude vrienden en viert de talloze manieren waarop liefde tot uiting komt en families worden gevormd [...] De roman is nooit minder dan meeslepend omdat Winman zo’n feilloze illusie van spontaniteit creëert, een atmosfeer die in staat is de macabere humor, de comedy of manners en het schrijnende verlangen van deze personages in stand te houden.’
– *The Washington Post*

Stilleven, van de gelauwerde schrijfster van *Toen God een konijn was*, is een prachtig verhaal over mensen die worden samengebracht door liefde, oorlog, kunst, overstromingen... en de geest van E.M. Forster.

In 1944, terwijl de geallieerde troepen optrekken en rondom bommen neerkomen, ontmoeten twee onbekenden elkaar in de verwoeste wijnkelder van een Toscaanse villa.

Ulysses Temper is een jonge Britse soldaat die ooit wereldbollen maakte, en Evelyn Skinner een kunsthistorica – en mogelijk spionne – van in de zestig.

Zij is naar Italië gekomen om schilderijen uit de puinhopen te redden en haar herinneringen opnieuw te beleven aan de keer dat ze E.M. Forster ontmoette en in Florence haar hart werd gestolen door een Italiaans dienstmeisje in een zekere kamer met uitzicht. Onverwacht herkennen deze twee mensen in elkaar een verwante ziel, en de dingen die Evelyn vertelt over waarheid en schoonheid planten een zaadje in Ulysses' geest dat het verdere verloop van zijn leven – en dat van de mensen die van hem houden – zal bepalen.

Stilleven gaat van de heuvels in Toscane naar de smog in het Londense East End en vandaar naar de pleinen van Florence. Het is een epische en speelse roman vol kleurrijke personages over schoonheid, liefde, familie en verbondenheid.

‘Prachtig [...] Zin na zin, personage na personage, verandert *Stilleven* in pure poëzie.’ – *The New York Times*

De Britse Sarah Winman (1964) debuteerde in 2011 met de roman *Toen God een konijn was*, waarmee zij de New Writer of the Year bij de Galaxy National Book Awards won. Het boek werd een bestseller en verscheen in vele landen in vertaling. Van Winman verschenen eveneens de romans *Het laatste jaar van Marvellous Ways* en *De blikman*, die werd genomineerd voor de Costa Novel Award. Haar vierde roman *Stilleven* werd door *The Guardian* uitgeroepen tot het beste boek van 2021.

SARAH WINMAN

Stilleven

Vertaald uit het Engels door
Miebeth van Horn

uitgeverij
ORLANDO

© 2021 Sarah Winman

Oorspronkelijke titel *Still Life*

Oorspronkelijke uitgave 2021 4th Estate,
een onderdeel van HarperCollins *Publishers*, Londen

© 2022 Nederlandse vertaling Uitgeverij Orlando bv,
Amsterdam en Miebeth van Horn

Published by arrangement with Rachel Mills Literary Ltd. and Robert
Caskie Ltd.

Vertaling citaat Shakespeare pag. 247 'Naar het u bevalt' door
Willy Courtaux, *Verzameld werk*, Meulenhoff/Manteau, 2007

Vertaling citaat Shakespeare pag. 352 door Bas Belleman,
Shakespeares sonnetten, Athenaeum, 2020

Omslagontwerp 4th Estate/HarperCollins *Publishers*
en Joyce Zethof

© Auteursfoto Patricia Niven

Zetwerk PrePress Media Groep

ISBN 978 90 831 714 9 4

NUR 302

www.uitgeverijorlando.nl

DE MENS ALS MAAT VAN ALLE DINGEN

1944

Ergens in de Toscaanse heuvels waren twee Engelse oude vrijsters, Evelyn Skinner en ene Margaret dinges, laat aan het lunchen op het terras van een bescheiden *albergo*. Het was 2 augustus. Een mooie zomerdag, als je tenminste kon vergeten dat het oorlog was. De een zat in de schaduw, de ander in het licht, vanwege de hoek waaronder het zonlicht scheen en het met ranken overgroeide latwerk boven hun hoofd. Ze kregen een versimpeld menu voorgezet, maar vierden het oprukken van de geallieerden met grote glazen chianti. Een laagvliegende bommenwerper boven hun hoofd zette hen even in de schaduw. Ze pakten hun verrekijker erbij en bestudeerden de markeringen. Eentje van ons, zeiden ze en zwaaiden.

Dit konijn smaakt heerlijk, zei Evelyn en ze ving de blik van de eigenaar, die in de deuropening stond te roken. Ze zei: *Coniglio buonissimo, signore!*

De signore stak de sigaret tussen zijn lippen en tilde zijn arm op – half als saluut, half als zwaai, dat viel niet uit te maken.

Denk je dat hij een fascist is? vroeg Margaret zacht.

Nee, dat denk ik niet, zei Evelyn. Al zijn Italianen politiek gezien nogal besluiteloos. Altijd geweest.

Ik hoorde dat ze nu aan het doodschieten zijn, de fascisten.

Iedereen is iedereen aan het doodschieten, zei Evelyn.

Rechts van hen krijste een granaat langs, die op een verre heuvel ontplofte, waarbij een groepje kleine cipressen werd ontworteld.

Eentje van hen, zei Margaret, en ze hield de tafel vast om haar foto-toestel en wijnglas te beschermen tegen de schokgolven.

Ik hoor dat ze de Botticelli hebben gevonden, zei Evelyn.

Welke? vroeg Margaret.

De *Primavera*.

O, godzijdank, zei Margaret.

En Giotto's *Madonna* uit de Uffizi. De *Nimfen en saters* van Rubens

en nog eentje – Evelyn dacht diep na – O ja, zei ze. *De maaltijd te Emmaüs.*

De Pontormo! Is er al nieuws over zijn *Kruisafneming*?

Nee, nog niet, zei Evelyn en ze trok een botje uit haar mond.

In de verte lichtte de hemel plotseling op van artillerievuur. Evelyn keek omhoog en zei: Ik had nooit gedacht dat ik dit op mijn leeftijd nog eens zou zien.

Zijn we niet even oud?

Nee. Ouder.

Jij?

Ja. Acht jaar. Bijna vierenzestig.

Meen je dat nou?

Ja, zei ze en schonk nog wat wijn bij. Ik heb wel te doen met die boerenzwaluwen, voegde ze eraan toe.

Het zijn gierzwaluwen, zei Margaret.

Weet je het zeker?

Ja, zei Margaret, de gillers zijn gierzwaluwen, en ze leunde achterover en maakte een afschuwelijk geluid dat niet in de verste verte aan een gierzwaluw deed denken.

Gierzwaluw, zei Margaret nog eens nadrukkelijk. De boerenzwaluw is natuurlijk de Florentijnse vogel, zei ze. Het is een *Passeriform*, een takzitter, en de gierzwaluw niet. Dat komt door zijn poten. Zwakke poten, grote spanwijdte. Hij behoort tot de orde van de *Apodiformes*. *Apodiformes* betekent ‘voetloos’ in het Grieks. De huiszwaluw is weer wel een *Passeriform*.

Goeie god, dacht Evelyn. Komt hier ooit nog een eind aan?

Boerenzwaluwen, ging Margaret verder, hebben een gevorkte staart, een rode kop. En een levensverwachting van zo’n acht jaar.

Wat deprimerend. Niet eens in de dubbele cijfers. Zijn zwaluwjaren net zoiets als hondenjaren, denk je? vroeg Evelyn.

Nee, dat denk ik niet. Nooit zoiets gehoord. Gierzwaluwen zijn donkerbruin, maar als ze vliegen, lijken ze zwart. Daar heb je ze weer, schreeuwde Margaret. Daar!

Waar?

Daar. Je moet er wel bij blijven, ze zijn erg rap. Ze doen alles al vliegend.

Plotseling schoten er uit de wolken twee valken die de gierzwaluw woest in tweeën rukten.

Margaret hapte naar adem.

Deden alles al vliegend, zei Evelyn terwijl ze de valken achter de bomen zag verdwijnen. Dit is een heerlijk slokje *classico*, zei ze. Had ik dat al gezegd?

Dat had je inderdaad al gezegd, zei Margaret kortaf.

O. Nou ja, dan zeg ik het nog eens. De kwaliteit heeft niet geleden onder een jaar bezetting, en opnieuw ving ze de blik van de eigenaar op en wees naar haar glas. *Buonissimo, signore!*

De signore haalde de sigaret uit zijn mond, glimlachte en tilde opnieuw zijn arm op.

Evelyn leunde achterover en legde haar servet op tafel. De twee vrouwen kenden elkaar nu zeven jaar. In het begin waren ze korte tijd geliefden geweest, waarna de begeerte had plaatsgemaakt voor een gezamenlijke belangstelling voor de Toscaanse proto-renaissance, wat een bevredigende ommekeer was geweest voor Evelyn, maar niet zo voor Margaret dinges. Die had zich op de ornithologie gestort. Gelukkig voor Evelyn had het uitbarsten van de oorlog verdere pogingen om haar te versieren voorkomen, dat wil zeggen, tot Rome. Twee weken nadat de geallieerden de stad waren binnengetrokken, had ze de voordeur geopend van de villa van haar tante aan de Via Magento en had ze oog in oog gestaan met het onverwachte. Verrassing, had Margaret gezegd. Zo makkelijk kun je niet aan me ontsnappen.

Verrassing was niet echt het woord dat bij Evelyn was opgekomen.

Evelyn stond op en strekte haar benen. Ik heb te lang gezeten, zei ze, terwijl ze kruimels van haar linnen pantalon veegde. In haar volle lengte was ze een opmerkelijke verschijning met intelligente ogen, en ze snapte even snel een raadsel als een grap. Tien jaar geleden had ze haar grijze bos haar blond laten verven en daar was ze nooit meer op teruggekomen. Ze liep naar de signore en vroeg in volmaakt Italiaans om een sigaret. Ze stak die tussen haar lippen en ondersteunde zijn hand terwijl ze naar de vlam toe boog. *Grazie*, fluisterde ze en hij drukte het pakje stevig in haar hand, met een gebaar dat ze het moest aannemen. Ze bedankte hem nogmaals en liep terug naar de tafel.

Ho, zei Margaret.

Wat?

Het licht op je gezicht. Wat zijn je ogen toch groen! Draai eens een beetje naar me toe. En nu niet meer bewegen.

In vredesnaam, Margaret.

Doe het nu maar. Niet bewegen. En Margaret pakte haar fototoestel en friemelde wat met de lensopening.

Evelyn nam een theatrale trek van de sigaret (klik) en blies rook de namiddaghemel in (klik). Ze nam de kleurverschuiving waar, het dalen van de zon, een eenzame gierzwaluw die nerveus rondvloog. Ze schoof een krul haar bij haar frons vandaan (klik).

Wat vreet er aan je, maatje?

Muggen, waarschijnlijk.

Ik hoor een vleugje T.D. in 't Glaasje. Waar denk je aan?

Wat is oud, volgens jou?

Hier spreekt de depressie, zei Margaret. We kunnen niet oprukken maar ons alleen terugtrekken.

Dat is oud, zei Evelyn.

En Duitse landmijnen, suffie!

Ik wil gewoon naar Florence. Iets doen. Nuttig zijn.

De eigenaar kwam naar hen toe en haalde hun borden van tafel. Hij vroeg hun in het Italiaans of ze een koffie met grappa wilden en zij zeiden: Wat heerlijk, en hij zei dat ze niet meer moesten gaan dwalen en dat zijn vrouw later naar hun kamer zou gaan om de rolluiken te sluiten. En o ja, of ze zin hadden in een paar vijgen.

O, *si, si. Grazie.*

Evelyn keek hem na.

Margaret zei: Dat wil ik je nu al de hele tijd vragen. Robin Metcalfe vertelde dat jij Forster hebt ontmoet.

Wie?

Die van dat uitzicht.

Evelyn glimlachte. Heel leuk.

Zoals Robin Metcalfe het vertelt, klinkt het of Forster en jij dikke vrienden waren.

Belachelijk! Ik heb hem vanaf de overkant van een eettafel ontmoet, als je het dan per se wilt weten, bij avondmaaltijden met gekookt rundvlees, in dat afgrijpselijke Pensione Simi. We waren een armlastig scheepje op de oevers van de Arno, wanhopig op zoek naar het echte Italië. En toch stond er een cockney pensionhoudster aan het roer, God zegene haar.

Cockney?

Ja.

Waarom een cockney?

Geen idee.

Waarom in Florence, bedoel ik.

Dat heb ik nooit gevraagd.

Dat zou je nu wel doen, zei Margaret.

Dat zou ik nu zeker wel doen, zei Evelyn en ze pakte een sigaret die ze tussen haar lippen stak.

Ze zal wel als nanny hierheen zijn gekomen, zei Margaret.

Ja. Vast wel, zei Evelyn en ze opende het luciferdoosje.

Of als gouvernante. Dat zal het zijn, zei Margaret.

Evelyn streek een lucifer af en inhaleerde.

Wist je dat hij een boek aan het schrijven was? vroeg Margaret.

Goeie hemel, nee. Hij was net afgestudeerd, als ik het me goed herinner, en zat nog onder de nageboorte van dat gebeuren: verlegen, onhandig, je kent het type wel. Hij was de wereld aan het betreden zonder enige ervaring.

Zijn we niet allemaal zo geweest?

Ja, dat denk ik wel, zei Evelyn en pakte een vijg en drukte haar duimen tegen de zachte, meegeevende schil. Dat denk ik wel, herhaalde ze zacht.

Ze scheurde de vrucht in tweeën en keek omlaag naar de erotische aanblik van het felgekleurde vlees. Ze bloosde en zou dat aan het verschuiven van het avondlicht wijten, aan de wijn, de grappa en de sigaretten, maar in haar hart, in het ongeziene, meest afgeschermd deel van haarzelf legde een herinnering haar langzaam, heel langzaam open, als een rits.

En toch eigenaardig charismatisch, zei ze, toen ze weer opdook in het heden.

Forster? vroeg Margaret.

Als hij alleen was, ja. Maar de aanwezigheid van zijn moeder verstikte hem. Elke reprimande voegde druk toe aan zijn hoofdkussen. Vreemde relatie. Dat herinner ik me vooral. Zij met parasol en vlugzout, hij met een beduimelde Baedeker en in een slechtzittend pak.

Margaret stak haar hand uit naar Evelyns sigaret.

Ik herinner me dat hij verscheen als het stil was. Je hoorde hem niet maar zag hem alleen. Lang en slungelig in de hoek. Of in de salon met een notitieboek. Aan het krabbelen. Of eenvoudigweg aan het observeren.

Begint het niet altijd zo? zei Margaret, terwijl ze de sigaret teruggaf. Wat?

Een boek.

Ja, ik neem aan van wel.

Van die kleine momenten die anderen niet opvallen. Kleine, kostbare momenten van alledag. Ze pakte haar fototoestel op (klik). Net als dat moment (klik). Of dit.

Goeie god, hou nou eens op, Margaret. Wat heb je?

Margaret liet het fototoestel zakken. Je ziet niet wat ik zie, zei ze verleidelijk.

Er zit iets tussen je tanden.

Waarom zei je dat dan niet?

Dat heb ik gedaan. Zo-even.

Margaret wendde zich af en verborg haar mond achter haar hand. Ze haalde haar tong heen en weer over haar snijtanden.

Beter? vroeg ze, terwijl ze haar tanden ontblootte.

Ja, zei Evelyn.

Ineens wisselde Margaret de positie van de asbak, de vijgen en het wijnglas. Ze wijzigde de lensopening (klik). Ze verplaatste een wijnglas, het pakje sigaretten (klik) (klik) (klik) (klik).

Ik was eenentwintig toen ik voor het eerst in Florence kwam, zei Evelyn. Had ik dat al gezegd?

Ja, volgens mij wisten we dat allemaal, zei Margaret.

O.

Evelyn ging verder: De pensionhoudster van het Simi had een dienstmeisje dat van alles en nog wat deed. Als we aan het eten waren, was ze altijd in de hoek van de eetkamer te vinden. Altijd aan het toekijken. Klaar om te bedienen, klaar om af te ruimen. Bezig ons te doorgronden.

(Klik.)

Ze was opvallend, zei Evelyn. Schrande. Knap.

(Klik.)

Margaret ging weer ontspannen zitten. Hoe knap? vroeg ze.

Ze was een Leonardo, zei Evelyn.

Welke?

De dame met de hermelijn.

O, zei Margaret en ze trok een wenkbrauw op.

Niet in die uitmonstering, natuurlijk. Hoofdzakelijk zwart en wit in de avond, wit tijdens het serveren van het ontbijt. Heel erg stijfjes, maar zo was dat indertijd. Zo waren we allemaal, neem ik aan. Maar

die huid en die ogen van haar. De manier waarop haar haren over haar voorhoofd vielen. De blos op haar wangen.

Zo te horen was je nogal weg van haar.

Iedereen was weg van haar, zei Evelyn.

Zelfs Forster?

Nee, schat. Die is homo.

Evelyn stopte even met het verhaal. Ze tikte as van haar sigaret terwijl Margaret geconcentreerd naar haar keek.

Hij was er niet bij op die avond waar ik nu aan denk, ging Evelyn verder. De avond van mijn verjaardag. Hij was nog niet gearriveerd.

Hoe heette ze? onderbrak Margaret haar.

Dat herinner ik me n...

Laten we haar een naam geven...

Hè nee.

Zoiets als Beatrice!

In godsnaam, Margaret! Het gaat niet om een naam. Het gaat om een moment. Meer niet. Het gaat niet om haar naam.

Excusez, zei Margaret, en ze leunde theatraal achterover met het restje van haar grappa. *Continuez*, zei ze.

Evelyn ging verder: Ze wist dat mijn verjaardag voor de deur stond, want daar hadden we het al dagen over in de groep, en al sprak ze nauwelijks Engels, ze verstond wel wat we zeiden. Een vreemd soort wereldsheid. Niets zeggen maar alles begrijpen. En ze vroeg de cockney signora of zij die avond het koken kon overnemen, om ons allemaal (maar eigenlijk mij) een geweldig feestmaal voor te zetten. De cockney signora was natuurlijk dolenthousiast en trok zich al vroeg terug.

Daar was weinig aan verloren, zei Margaret.

Helemaal niets, preciseerde Evelyn. Ik weet nog hoe opgetogen ik was toen ik de trap af kwam en...

Reisde je niet met iemand? onderbrak Margaret haar.

Nee. Onbegeleid tot aan Rome.

Onbegeleid? Hoe was dat in vredesnaam...

Margaret, toe nou. We waren een onconventioneel gezin. Schandalen waren een vorm van een overgangsrite. Mag ik verdergaan?

Margaret gebaarde dat dat mocht.

Evelyn zei: Ik had me moeten realiseren dat er iets bijzonders te gebeuren stond. Ik liep de salon in en meteen viel er een stilte. Constance Everly glimlachte naar me, ze pakte me bij de hand en...

Constance Everly?

Ja.

De dichteres?

Ja. Constance Everly de dichteres, Margaret.

Uitgeput zakte Evelyn onderuit. Ze kon nooit een verhaal vertellen zonder te worden onderbroken.

En? vroeg Margaret.

En wat?

Constance Everly pakte je hand...?

En. Kneep. Erin, zei Evelyn.

Waarom praat je zo eigenaardig?

Voor het geval je me weer wilt onderbreken. Ik laat gaten vallen. Tussen. Woorden. Zodat jij erin kunt glippen zonder de zaak te verstoren.

Ach, vertel nou gewoon dat verdomde verhaal, Evelyn.

Evelyn lachte. Ze zei: Constance leidde me de eetkamer binnen. Er stonden overal kaarsen en op het midden van de tafels stonden rijen bakjes met maartse viooltjes – heel zeldzaam, zo vroeg in het seizoen – en takjes rozemarijn, en de geur was bedwelmend. Het was een kamer waarover was nagedacht; over het effect dat hij zou hebben op wie er binnenkwam. Op tafel stond wijn in grote aardenwerken kannen en *flaschi* – flessen omwikkeld met stro – en de jonge vrouw schonk wijn voor me in en nodigde me uit plaats te nemen. De andere gasten volgden, verbijsterd over dat moment van schoonheid, van *bellezza*. Eindelijk een avond van Italiaanse authenticiteit en gratie. Ze zette ons eenvoudige *pappardelle* met *ragù* voor...

Ze zal het gekookte rundvlees wel hebben gebruikt, zei Margaret.

Konijn met witte bonen, bittere groenten die ze langs de weg moet hebben geplukt in Fiesole of Settignano, die ze op *ripassato*-wijze met knoflook en olie had bereid. En toen we allemaal waren bediend, kwam ze de keuken uit en ging in de hoek in de schaduw staan en keek toe terwijl wij aten. Ons genoeg was haar genoeg. Ik kon mijn ogen niet van haar afhouden. Ik was eenentwintig toen dit ogenblik me werd gepresenteerd. Het geschenk ging mijn begrip te boven. Pas later ging ik begrijpen wat ze me aanbood.

O? En wat bood ze je aan?

Een poort naar haar wereld. Onbetaalbaar.

Margaret schonk weer een glas grappa in en nam een slokje. Haar

lippen samengeknepen. Je hebt me dit verhaal nooit eerder verteld, zei ze.

Echt niet?

Dat zou ik me wel herinneren, denk ik. Waarom nu?

Ja, waarom nu, dacht Evelyn en ze zei: Het konijn.

Het konijn?

Ja.

Heb je sindsdien nooit meer konijn gegeten?

En de muziek.

Welke muziek?

De ouverture uit Spontini's *La Vestale*. De signore had hem vanochtend opgezet. Een simpele herinnering aan het Teatro Verdi.

En dat was het dan?

Bijna, zei Evelyn. Na het diner trokken de gasten zich zoals gewoonlijk terug. Op de achtergrond klonk het vage geluid van een piano. Ik zei tegen Constance dat ik nog even wilde blijven en de jonge vrouw wilde bedanken, dus zij ging alvast vooruit naar de rookkamer. En daar stond ik tussen het kerkhof aan glazen en de verwelkende stompjes kaars. Even later kwam het dienstmeisje tevoorschijn. Ik denk dat ze me eerst niet zag. Ze zag er verhit en nogal verward uit. Maar toen zag ze me. Ze pakte een viooltje en gaf dat aan mij. *Per voi*, zei ze. Voor mij. Die avond was voor mij. Dat wist ik. Ik bedankte haar. Ik nam het viooltje aan en verliet de kamer. Later legde ik het in mijn Baedeker.

Heb je hem nog steeds?

De Baed...

Het viooltje.

Dat betwijfel ik. Al die jaren, Margaret. Waarom zou ik? Evelyn stak een sigaret op en ze zaten in stilte bijeen. Ze voelde hoe Margarets blik haar volgde. De stompe rand van haar afgunst.

Wat heb jij een avonturen beleefd, zei Margaret koeltjes.

De zon was aan het dalen. De schaduwen werden langer. De temperatuur gaf zich zwakjes over aan de bries. Het geluid van een naaimachine kwam van binnen: de signora was lakens aan het repareren. Er speelde zacht een radio. Een clandestien kanaal dat het contact tussen de geallieerden en het verzet onderhield.

Margaret zei: Ik denk dat ik maar eens naar binnen ga om te lezen. Jij?

Ik blijf nog even wat langer buiten. Om de peuk op te roken. Nog een slokje grappa.

Als je maar niet gaat dwalen.

Zal ik niet doen. Niet verder dan de rand van die weg daar. Waar ik zal gaan staan. Gehoorzaam. Hopend op een paard-en-wagen die me vertrappelt.

Ze keek toe hoe Margaret door de deuropening verdween. Ze voelde de spanning van haar schouders wegtrekken. Ze stond op, sloeg de grappa achterover en liep naar de rand van de weg. Het plotseling opklinkende gedreun van geallieerd verkeer in de verte maakte dat ze naar het land in de verte keek. Ze bracht haar verrekijker omhoog. Cipresenheuvels lagen al in de schaduw. Het was niet koud, maar de schuine inval van het licht, de paarsige zweem over het landschap maakten haar aan het rillen. Bijna vijfenveertig jaar geleden was ze verliefd geworden op een dienstmeisje dat Livia heette. Het verre gedreun van kanonvuur klonk als onweer. Korte flitsen artillerievuur verscheurden de hemel. Natuurlijk had ze dat verdomde viooltje bewaard.

In een bos ergens tussen Staggia Senese en Poggibonsi zaten de geallieerde troepen te wachten tot ze Florence konden binnentrekken. De schemering kwam en tussen de bomen door klonk het geluid van een accordeon die uit een fabriek in de buurt van Triëst was gestolen.

Een jongeman stond naast zijn jeep in een kapotte spiegel te turen, de onderste helft van zijn gezicht bedekt met schuim. Zorgvuldig haalde hij het mesje over zijn bovenlip, waarbij hij het litteken dat twee jaar geleden was ontstaan, vermeed.

Hij had blond haar dat onder de vroege-avondzon een zweem rood verried. Niemand in de familie wist waar dat rood vandaan kwam, aangezien beide kanten van de familie donker waren en zijn vader maakte vaak het grapje dat hij in de winter dat zijn zoon werd verwekt zijn buik vol had gegeten aan bieten. Sindsdien sta jij er gekleurd op, zei zijn vader graag.

Hij had de trekken van zijn moeder: rechte, smalle neus, iets langer dan de voorgeschreven verhouding van haargrens tot neusbrug of van kin tot neuspunt die een volmaakt symmetrisch gezicht had betekend. Zijn wenkbrauwen met de opgaande lijn duiden op een goede luisteraar en zijn oren staken weliswaar niet heel woest uit maar waren beslist alert. Wanneer hij glimlachte, wat hij vaak deed, verscheen er een kuiltje in beide wangen, wat onmiddellijk ontwapende.

Zijn vrouw Peg zei dat hij knapper had moeten zijn, aangezien hij

alle mooiste trekken van zijn moeder had geërfd. Ze had het als een compliment bedoeld, maar met haar woorden kon je twee kanten op, warm en koud, vriendelijk en wreed, zo was Peg nu eenmaal. Niemand wist dat zijn apotheose in later jaren zou komen. Hij zou een betrekkelijk knappe man van middelbare leeftijd worden. Een opmerkelijke oudere man.

De kreten van vogels boven zijn hoofd bracht hem in verrukking. Zij en hij waren honderden kilometers noordwaarts gereisd en er tegen alle verwachtingen in in geslaagd precies op tijd op die plek te belanden – de gierzwaluwen eind maart en hij in juni – en de waslijst aan ontsnappingen op het nippertje die zijn reis door Afrika, Sicilië en over de Adriatische Zee omhoog had vergezeld zou zowel priesters als astrologen versted hebben doen staan. Kennelijk was er iets wat over hem waakte. En waarom dan geen gierzwaluw?

Hij keek op zijn horloge en spoelde zijn gezicht af. Net op het moment dat sergeant Lidlow uit de kantinentent opdook, gooide hij zijn ransel en geweer in de jeep.

Waar ga jij heen, Temps?

De kapitein oppikken, sergeant.

Wees zo goed om een paar flessen mee terug te nemen.

Ulysses startte en de oude jeep sloeg meteen aan.

Hij liet de silhouetten van tanks en mannen achter zich en reed de heuvels in. Hij passeerde diverse geallieerde divisies, jongemannen die net als hij oud van uitputting waren. Het zachte licht bewoog met hem mee door groepjes bomen en over weiden, totdat de hemel alleen nog rimpels roze bevatte en de nacht vanuit het westen kwam aanzetten. Hij had een ambivalente houding proberen aan te nemen tegenover dit land, maar dat was zinloos gebleken. Italië verbijsterde hem. Daar had kapitein Darnley voor gezorgd. Samen waren ze het land door gereisd, hoofdzakelijk op verkenning, maar soms alleen rondzwervend. Door afgelegen dorpen, op zoek naar fresco's en kapelletjes op heuvels.

Iets meer dan een maand geleden waren ze naar Orvieto gereden, een stad op een reusachtige rots die uitkeek over het Pagliadal. Op de motorkap van de jeep gezeten hadden ze rode wijn gedronken uit hun veldfles terwijl er bommenwerpers over hun hoofd bulderden op weg naar Monte Cetona, de grens van Toscane. Ze waren de kathedraal binnengestruikeld, de San Brizio-kapel in, waar het meesterwerk van

Luca Signorelli *Het laatste oordeel* hing. Geen van beiden waren ze gelovig en toch voelden ze zich ter verantwoording geroepen door de beeltenissen.

Darnly vertelde dat Sigmund Freud er in 1899 op bezoek was geweest, maar op de een of andere manier Signorelli's naam was vergeten. Dit noemde hij het mechanisme van de repressie en het werd de basis van Freuds boek *De droomduiding*. God... maar dat weet je vast allemaal al, hè Temps? En zonder op een antwoord te wachten marcheerde Darnly naar buiten de schelle junizon in en liet hij Ulysses achter te midden van de werveling aan informatie en Darnly's niet-aflatende vertrouwen in hem.

De weg werd recht en vanuit de bossen in de verte flakkerde een glimp licht over zijn gezicht. Hij remde af en kwam met draaiende motor tot stilstand. Hij reikte omlaag naar zijn verrekijker en zag dat het een vrouw was die langs de weg naar hem stond te kijken door de hare.

Met een niet opgestoken sigaret wenkte ze hem en toen de jeep tot stilstand kwam, riep ze uit: O, goddank. Het achtste leger?

Maar een piepklein onderdeel ervan, ben ik bang, zei Ulysses en zij stak haar hand uit. Ik ben Evelyn Skinner.

Soldaat Temper, zei Ulysses. Waar komt u vandaan, juffrouw Skinner, als ik zo vrij mag zijn?

Rome, zei ze.

Wat? Nu?

Goeie hemel, nee. Uit die albergo achter de bomen. Een week geleden aangekomen met een vriendin en onderweg aangegaan bij Cortona om de schade vast te stellen aan de Francesco di Giorgio. Wonder boven wonder onbeschadigd. Sindsdien zijn we aan het wachten.

Waarop?

Ik probeer de Allied Military Government te pakken te krijgen.

Waarvoor, juffrouw Skinner?

Om contact te leggen met de officieren van de afdeling Monumenten, kunst en archieven. Die weten dat ik hier ben, maar ze lijken me in de steek te hebben gelaten. Ik ben kunsthistoricus. Ik dacht dat ik van pas zou kunnen komen zodra ze alle werken uit de musea en kerken hadden gelokaliseerd. Die zijn hier in de heuvels verborgen. Alle meesterwerken. De hele mikmak, zelfs die goeie ouwe Cimabue. Maar ik neem aan dat u dat weet?

Ulysses grijnsde. Ik heb geruchten gehoord, juffrouw Skinner.

Hebt u een vuurtje? vroeg ze.

Dat zou ik niet doen. Moet u zien wat er met mij is gebeurd, en hij wees naar het litteken in zijn mondhoek. Sluipschutter, zei hij. Was bijna raak.

Evelyn staarde hem aan.

Je bent wel geraakt, zei ze.

Maar niet het belangrijkste deel, zei hij en tikte tegen zijn hoofd. Al had hij wel bijna mijn lippen weggeschoten. En waar blijf je dan?

Dan worstel je met je plofklanken, soldaat Temper. Steek me nu maar eens op, alsjeblieft.

Ulysses boog opzij en streek een lucifer af.

Bedankt, zei ze, en blies rook uit in een volmaakte cirkel. Ze stak haar arm omhoog en keek om zich heen. Zie je wel? Geen sluipschutters. En, denk je dat je me kunt helpen? Ik zal je totaal geen last bezorgen. En mijn volmaakt onbeschadigde lippen zullen voorgoed gesloten blijven. Wat zeg je me daarvan?

U brengt me een beetje in een lastig parket, juffrouw.

Ik weet zeker dat je dat vaker hebt meegemaakt.

Gelooft u in het lot, juffrouw Skinner?

Het lot? Dat is een geschenk. Of in elk geval volgens Dante.

Een geschenk? Dat bevat me wel. Springt u er dan maar in, juffrouw.

O, laat dat 'juffrouw' toch vallen, in godsnaam, zei Evelyn, terwijl ze naast hem ging zitten. Ik heet Evelyn. En jij?

Ulysses.

Ulysses. Wat geweldig. En zit er ergens een Penelope op je terugkeer te wachten?

Neuh. Alleen een Peggy. En ik betwijfel of ze zit te wachten. Hij startte en de jeep trok op.